

**K OTÁZCE ÁZERBÁJDŽÁNSKO-ČESKÝCH
HISTORICKO-LITERÁRNÍCH VZTAHŮ**

ELČIN MEHRALIJEV

Describing of the history of some symptoms of relations between Czech and Azerbaijan nation with regard to literary activities.

Key words: nation; literatur; poetry; translations.

Pokud přistoupíme ke zkoumání vzájemných vztahů obou těchto národů, narazíme na fakta z dějin, která mohou přispívat k rozvoji ázerbájdžánsko-českých literárních styků. Již v roce 1907 vznikla v Baku společnost složená z českých dělníků, nazvaná Rada sv. Cyrila a Metoděje,¹ která sdružovala české přesídlence přijíždějící do Ázerbájdžánu k získání práce na naftových polích v Baku. Posláním uvedené společnosti bylo zejména udržovat vzájemné vztahy mezi českými přesídlenci a rozšiřovat jejich vazby s jinými příslušníky národů, kteří žili v Baku – s Rusy, Gruzínci, Němci, Poláky, Bulhary, Maďary a dalšími. Čeští dělníci se zúčastňovali kulturního i sociálního dění v Baku, mnozí z nich se stali i skutečnými průkopníky. K nim patřil i dělník Ivan Vacek.

Ivan Vacek se narodil v roce 1870 v rodině českého mechanika. Jeho rodiče pocházeli z Čech, což Vacek později často zdůrazňoval. Ve Vídni se Vackův otec zapojil do zdejšího revolučního dění, což neuniklo policii, která jej sledovala. Proto odjel do Ruska. Zde několik let pracoval v Sestrorecku nedaleko Petrohradu. Poté se spolu s rodinou přestěhoval do Baku, nově se tvořícího průmyslového a revolučního střediska tehdejšího Ruska. Od roku 1886 Ivan Vacek spolu se svým otcem a bratrem Eduardem pracoval v podnicích zdejších naftových „králů“ – bratrů Nobelů. Právě zde se společně zapojili do revolučního hnutí, v němž také působili další čeští dělníci, jako např. Alexej a Václav Dvořákové.

Ivan Vacek byl nejen účastníkem revolučního dění, ale mnohé akce přímo řídil; stal se tak blízkým spolubojovníkem revolucionářů, jakými byli P. Džaparidze, J. Džugašvili, A. Azizbekov, S. Ordžonikidze aj.

Byl jedním z bezprostředních organizátorů pohřbu známého revolucionáře Chanlara Safaralijejeva, který reprezentoval otevřenou manifestaci bakuského dělnictva. Vackův byt byl místem ilegálního setkávání revolucionářů. O tom se můžeme dozvídat z jeho vlastních vzpomínek, jež byly vydávány v časopise *Revoluce a kultura*.² Vacek postupně zastával vysoké funkce, několikrát byl zvolen poslancem Nejvyššího sovětu SSSR.

Rozvoj dějin každého národa je bezprostředně spojen i s dějinami jeho politických, kulturních a ekonomických vztahů s jinými národy. Svou roli zde sehrává překladová krásná literatura, která tvoří „pomyslný můstek přátelství mezi národy“. Právě díky překladům získávají lidé různých zemí obraz života jednotlivých částí světa.

Zájem ázerbájdžánského národa o českou literaturu nebyl náhodný. Již ve středověku došlo k prvním kulturním kontaktům českého národa s národy turkickými a tyto styky pokračovaly i ve 20. století.

První překlady z češtiny do ázerbájdžánštiny byly realizovány již před válkou. V roce 1939, kdy se německý fašismus šířil po Evropě, byla Čapkova hra *Matka*, napsaná v duchu antifašis-

¹ 27. listopadu 1907.

² VATSEK, Ī.: *Gizli fəalyyəət illərində*. Revolyusiya və kultura, 1939, s. 92.

mu, přeložena také do mnoha jazyků sovětských národů, a to i do ázerbájdžánštiny; nejdříve byla otiskována v časopise *Revoluce a kultura*. Díky antifašistickému charakteru výchozího textu nesl překlad i jisté známky „objednávky“, protože Sovětský svaz byl bezprostředně ohrožen touto ideologií. Čapková hra představovala první české dílo přeložené do ázerbájdžánštiny. Trvalo několik let, než bylo na tento počín navázáno.

Druhý překlad z české literatury představovala známá kniha Julia Fučíka *Reportáž psaná na oprátce*;³ připomeňme si, že překladatelem obou prací byl Džanbacnš. Fučíkova kniha byla napsána v těžkých podmínkách fašismu, a proto vyvolala mezi ázerbájdžánskými čtenáři velký zájem, takže byla v roce 1954 vydána znovu.

Na rozdíl od předchozích let 20. století aktuální problémy české společnosti korespondovaly s morálními aspekty ázerbájdžánského lidu, čehož využívali samotní překladatelé. Proto od druhé poloviny 20. století překladů přibývá. Právě toto období představuje rozhodující mezník ve sblížování obou našich národů prostřednictvím literárních a kulturních styků.

V roce 1953 se objevil na našem trhu jiný spis z české literatury; jednalo se o román Svatopluka Turka *Botostroj*, který přeložil do ázerbájdžánštiny spisovatel Qylman Ilkyn. Tento překlad bývá označován za „literární událost“ pro ázerbájdžánskou společnost a rovněž za začátek zintenzivnění překladů z češtiny do ázerbájdžánštiny.

K tomu napomáhaly přátelské styky mezi českými a ázerbájdžánskými literáty, zejména básníky. Zvláště je třeba zdůraznit osobnost Jiřího Taufera a Rasula Rzy, Ivana Skály a Nabí Chazri, Marie Biblové a Chanimany Alibejli. Jako ukázka takového propojení přátelství nám poslouží překlad básnické sbírky Jiřího Taufera *Roky*;⁴ do sbírky byla rovněž zařazena jeho poema „O velké radosti“. Uvedená sbírka samozřejmě ovlivnila tvorbu samotného překladatele Rasula Rzy, což dokládají jeho slova: „*Česká poezie, charakteristická svou hlubokou a neobyčejně jasnou obrazovostí, dávno přitahuje mou pozornost. Výměnu duchovních hodnot považuji za jednu z nejdůležitějších cest kulturního sblížení národů. Mohu přesvědčivě doložit, že práce nad verši Jiřího Taufera mi pomohla pochopit hloubku ducha a rysy bratrského českého národa.*“⁵

Pokud se zamýšlíme nad česko-ázerbájdžánskými literárními styky, nelze opomenout jméno významného ázerbájdžánského básníka Rasula Rzy. Právě díky jemu měli možnost čtenáři Ázerbájdžánu se poprvé seznámit s tvorbou českých básníků. Pod jeho redakcí vyšla v roce 1965 v ázerbájdžánštině antologie české poezie; Rza byl nejen redaktorem, ale i překladatelem této knihy. Celou čtvrtou část sbírky zaujímají jeho překlady, o čemž autor napsal: „*Naše nevelká skupina překladatelů s velkým zájmem pracovala nad antologií, která před námi otevřela zcela nový svět – morální, poeticky neopěvovaný svět českého národa. Tato kniha nám pomohla lépe porozumět myšlenkám i národním rysům našich zahraničních přátel.*“⁶

Do antologie byly zařazeny ukázky 44 českých básníků, počínaje Karlem Hynkem Máchou až po představitele současné české poezie. Takové široké představení umožnilo ázerbájdžánským čtenářům důkladně se seznámit s českou poezií. Předmluvu k antologii napsal český básník Jiří Šotola, kde mj. uvedl: „*Česká poezie nikdy nevstoupila do světové arény. Její hlas nebyl slyšet ve světové poezii. Ona ještě nikdy nenalezla cestu k duši světového čtenáře. Tomu bylo vždy tak v minulosti, je tomu i dnes. Poněvadž malé národy, totiž poezie těchto národů, jejichž jazyky jsou málo známy, vždy s námahou hledají cestu k pokladům světové literatury.*“⁷

³ FUČIK, J.: *Façist zindamndan səslər*. Bakı 1948.

⁴ TAUFER, Í.: *İllər*. Bakı 1964.

⁵ Ədəbiyyat və incəsənət. 25. 9. 1965.

⁶ *Çex poeziyası Antologiya*. Bakı 1965.

⁷ *Антология чехословацкой поэзии*. Вышка, 27. 7. 1965.

Druhá sbírka byla spojena s českou prózou a nesla název *Povídky českých spisovatelů*.⁸ Do ní se vešly ukázky z díla Boženy Němcové, Jana Nerudy, Svatopluka Čecha, Aloise Jiráska, Jaroslava Haška, Karla Čapka, Ivana Olbrachta aj. Bylo to poprvé, co ázerbájdžánským čtenářům byla takto představena česká próza – romány, povídky, novely, humoresky českých spisovatelů; bohužel se nedostalo na oblast dramatické tvorby, kde zůstává zastoupena jen Čapkova hra *Matka*. Co se týká zmíněných poetických překladů, ty se uskutečnily zejména díky přátelským vzájemným vztahům ázerbájdžánských a českých básníků.

Události v Československu v letech 1968–1969 měly negativní vliv na překladovou tvorbu z české literatury, počet překladové literatury poklesl. Ázerbájdžánští překladatelé se od první poloviny sedmdesátých let minulého století obraceli výhradně k poetickému dědictví klasiků nebo k povídkám současných autorů české literatury. V tomto kontextu si stále udržoval velkou popularitu Jaroslav Hašek. Hojnost překladů Haškových textů byla spojena s přípravou k třetímu vydání sbírky českých povídek, neboť později se mnohé z nich dostaly do této knihy; v letech 1977–1981 se v periodickém tisku objevily Haškovy povídky *Cestující bez jízdenky*, *Slib* a *Zlo-děj*.⁹

Celkově lze konstatovat, že uvedené překlady z české literatury do ázerbájdžánštiny byly až do osmdesátých let minulého století realizovány prostřednictvím ruštiny.

Od osmdesátých let roste zájem o překlady z krásné literatury. Právě díky tomu se začínají překládat spisy současných spisovatelů přímo z českého originálu do ázerbájdžánštiny. Byl to autor těchto řádků, který za krátkou dobu realizoval překlady z tvorby českých prozaiků, jako J. Kolárové, L. Haškové, J. Vyskočila, J. Zelenky.¹⁰ Rovněž z originálu přeložil první část Haškova románu *Osudy dobrého vojáka Švejka*, která byla publikována v časopise *Překladatel*. V současné době pokračuje na dalších překladech.¹¹

Na závěr můžeme konstatovat, že v uplynulém 20. století bylo učiněno mnoho pro to, aby byla česká literatura přiblížena i čtenářům v Ázerbájdžánu. Za nejplodnější léta můžeme označit období 1950–1964, kdy byly přeloženy spisy mnoha českých spisovatelů (B. Němcové, J. Haška, K. Čapka, M. Majerové, V. Nezvala, J. Marka, K. Biebla, J. Taufera). Celkem bylo ázerbájdžánskými nakladatelstvími vydáno šestnáct titulů krásné literatury a šest titulů dětské literatury, ve třech sbírkách ázerbájdžánských překladatelů byly představeny další spisy českých autorů. Ázerbájdžánští čtenáři tak dostali možnost se seznámit se spisy jak klasiků (J. Hašek, M. Majerová, K. Čapek), tak i současných českých literátů (J. Marek, J. Taufer, Z. Pluhař, D. Šajner).

Je třeba současně zdůraznit, že výběr překladů z české literatury měl vymezený charakter, většinou záležel na individuálním přístupu překladatelů. Přes určité nedostatky v překladové tvorbě můžeme konstatovat pozitivní jev v tom smyslu, že ázerbájdžánský čtenář si může za poslední dobu vytvořit určitou představu o stavu české literatury.

Upravil: František Čapka

⁸ *Çex yazıçılarının hekayələri*. Bakı 1958.

⁹ МЕХРАЛИЕВ, Э.: *Современная чешская литература и Азербайджан*. Баку 2001, s. 44.

¹⁰ KOLAROVA, Y.: *Müharibədən sonra görüşənədək*. Ulduz, 1983, č. 6, s. 40–46; HAŠKOVA L.: *Qol sancağı*. Ədəbiyyat və incəsənət, 11. 5. 1984; VISKOCIL, İ.: *Yaqubun tələsi*. Dünja, 1986, č. 2, s. 124–133.

¹¹ HASEK, Y.: *Qoçaq əsgər Şveikin sərgüzəştləri*. (Z českého originálu přeložil Elčín Mehri). Mütərcim, 2005, č. 1, s. 41–48; č. 2/3, s. 32–44.

Summary

On the Question of the Azerbaijani-Czech Historical and Literary Relations

On specific examples the article documents relatively weak relationship between two distant nations – Azerbaijan and Czech. The examples are mainly focused on the translation literature, which has developed since the 50th of the 20 century. The author emphasized certain defined character of translations from Czech.